

NUME ROMÂNEȘTI ȘI CREȘTINISM PRESILAVON ÎN RUSIA KIEVEANĂ

Vlad D. GHIMPU,
Muzeul Național de Istorie a
Moldovei

Rezumat: În rezultatul studierii inscripțiilor parietale din Biserica Sf. Sofia și din alte biserici din orașul Kiev, capitala Rusiei Kievene, putem formula unele raționamente esențiale pentru istoria și cultura românilor din această perioadă. Astfel, am putut constata în orașul Kiev ca trăitori în parohii o comunitate de români, încă din timpul Evului Mediu timpuriu. Ei au fost atestați după numele caracteristice ale unei epoci romanice timpurii, cât și prin trăsături românești ale perioadei medievale, cunoscute din acte documentare. Prin specificul scrisului scurt al unor însemnări de rugăciune sgrăfitate, lângă chipul unor sfinți sau în alte locuri din biserici, am evidențiat o serie de nume românești, cât și unele forme lingvistice tipice ale unor vorbitori de limbă română, iar conținutul multor evocări pioase vocative poartă un caracter al numelor de sfinți creștini anterioare culturii ortodoxe a slavilor. Nu în ultimul rând, trebuie să consemnăm și alți termeni apelativi din scrierile kievene, inclusiv denumirea lunilor anului, care nu au până în momentul de față o explicație clară în limba română.

Cuvinte-cheie: sgrăfite, Kiev, Catedrala Sf. Sofia, nume românești, creștinism preslavon, alfabet românesc.

Abstract: As a result of the study of wall inscriptions from the Saint Sophia Cathedral and other churches in Kiev, the capital of Kievan Rus', we can formulate some significant reasoning for the history and culture of the Romanian people of this period. Thus, we can state that in Kiev, in its parishes, the Romanian population had lived since the early Middle Ages. It was attested thanks to characteristic names of the early Romanesque era, as well as from the Romanian elements of the late Middle Ages, known from historical documents, some of which still exist. According to the specific of the brief writing of some scratched inscriptions with pleas for intercession left near the images of saints or in other places in the churches, many Romanian names were attested, as well as some typical linguistic forms of the Romanian language, moreover, religious appeals to the saints with Romanian vocatives, that differ from the names of Christian saint and are prior to the Orthodox culture of the Slavs. It is also important to mention other appellation words found in Kiev inscriptions, including the names of the months of the year, which have no clear explanation in the Romanian language till now.

Keywords: scratched inscription, Kiev, Saint Sofia Cathedral, Romanian names, pre-Slavic Christianity, Romanian alphabet.

Statul rus kievean s-a format în secolul al IX-lea, iar peste ceva mai mult de o sută de ani, în anul 988, a aprobat oficial creștinismul, instituit de dinastia domnitoare a riuricilor sub cneazul Vladimir, abolind violent zeitățile păgâne. Primul

cronicar rus cunoscut, Nestor, descrie interesant fabula alegerii credinței noi, prin comparație cu alte religii, în final dându-i se câștig de cauză creștinismului, apreciat a fi mai superior decât celelalte – iudaică ori mahomedană. În familia domnitoare exista,

deja, un precedent mai vechi de convertire la monoteismul bizantin al bunicii cneazului, Olga, văduvă, care a mers la Constantinopol, unde s-a creștinat sub patronajul autorității împăraților din Țarigrad. Totuși, după toate aparențele, creștini, creștinism existau în Kiev și înainte de aprobarea lui oficială, posibil și înainte de formarea statului, iar aceste probleme noi le vom aborda prin prisma analizei unor înscrisuri-sgraffito, făcute în Evul Mediu de diferite persoane pioase pe pereții bisericii Sf. Sofia din Kiev.

Studiul inscripțiilor vechi de pe pereții edificiilor arhitecturale a rezultat din continuarea unor cercetări arheologice și de suprafață, sau, după procedurile de restaurare a monumentelor și bisericilor, care mai existau în funcțiune și, mai ales, atunci când se scoteau straturi superficiale de pictură ori tencuială și de desubt mai apăreau și alte însemnări sgraffitate ale unor vizitatori din diferite vremuri, care și-au lăsat amprenta timpului ce l-au trăit, prin conținut și formă, diferențiată de la o epocă la alta. Asemenea sgraffite de la Biserica Sf. Sofia din Kiev, vechi monument arhitectural creștin, construită în anul 1037, au început a se studia din anii 50 ai secolului a XX-lea și publicate în anii 60-80 ai secolului trecut. În continuare noi vom prezenta înscrisurile cu influențe de limbă română după ordinea prezentării primului volum al autorului S. A. Vysotskii [1].

Secolul XI. Inscripția nr. 3. «В лето 6560 (1052) марта в 3-е разгромле, в 9-и час дня. Было же то в 40-го святого мученика Еутропия». Însemnare despre o invazie (armată) cu distrugeri în ziua de 3 martie 1052, de Sf. Eutropie, <gr. Eutropia, gr. martios, lat. Martius [2], rom. mart(ie). Nr. 4. «Въ вѣвелики четверг (р) ака положена бысть...Дѣмитръ пслъ... мсця априля». O inscripție menționând sarcofagul („рака”) lui Vsevolod Iaroslavici, semnată de «Дѣмитръ». În Novgorod au existat scrieri diferențiate cu numele Домитр și Дѣмитр [3], care inițial s-au citit cu «о» în ambele cazuri, pus de noi în legătură cu numele, evoluat mai târziu, Dumitru, care s-au pronunțat la început la fel, ambele, Domitr. Ulterior, litera ierъ

(ѣ) treptat și-a pierdut sunetul și apoi a dispărut în timp, influențând numele rusesc Дмитр(ий), cu partea a doua lui Dimitrii din <*Dimitrie ori Dimitrios. Datată în luna april(ie), gr. aprilios, lat. aprilis. Secolul XI. Nr. 5. Mențiune despre încheierea păcii la Jelean, cu data: «мсця декембръ», formă arhaică românească – *dechembre* [4] (lat. december) [5]). Nr. 7. Text, mențiune: «мсця априля», influența formei românești april(ie) (gr. aprilios, lat. aprilis). Nr. 9. În al patrulea an al lui Sveatoslav s-a dat ruga (plătit rugăciunea) („руга в(о)дана”). Sec. XI. A existat în Evul Mediu rus o taxă specială după cuvântul românesc *ruga* (rugă - rugăciune), ce se plătea bisericii, < rom. *rugă*, lat. *rogare*. Nr. 11. Mențiune: «мця маи», luna mai, lat. maius, gr. maios. Nr. 12. Text despre înmormântare: «...мсця октямбръ». Sf. sec. XI - început sec. XII. Lat. october, rom. octombrie, <lat. octo (opt). Nr. 17. „Матеи пслъ” (fig.1), Matei

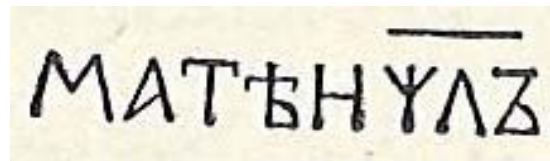

Fig.1. Matei a scris

[6] a scris. Sec. XI. Nume românesc Matei. Nr. 18. «Псл Ставъръ Городятн(и) чь», apreciat ca un personaj cunoscut, voievodul lui Vladimir Monomahul (<gr. stavros=cruce). Sec.XI-XII. Nr. 19. A doua inscripție cu acelaș nume: «Ги помози рабоу своему Ставърови, недостоинному рабу тв(оему)». Dne, ajută robul tău Stavъr, nemeritatul rob al tău (gr. Stavros). Nume folosit și în teritoriile românești, Stavăr [7], ce îl poate explica pe Stavъr de mai sus, care s-ar fi pronunțat, conform scrierii cu «ѣ», Stavor.

Nr. 25. «Мсц иенаря...». Însemnare despre pământul Boian. A fost scris pe perete un act întreg de cumpărare a unei moșii de pământ de către văduva cneazului Vsevolod Iaroslavici, cu mai mulți martori numiți, printre care, Tudor Tubânov („Тудор Тубынов”), Il'ia Copâlovici („Илья Копылович”<copil), Tudor Borzeaticii („Тудор Борзятич”). Sec. XII. Tudor, nume românesc, alții cu nume și

prenume – Marco, Danilo, Domilo, române; Mihail (gr.), Pateleii (Pantelei), prescurtat din Panteleimon, Sem'iun. din <ebr. Simon. Scris puțin greșit în luna ienar', gr. ianuarios, lat. ianuaris, rom. ianuarie. **Nr. 30.** „Ги помози рабу своему Меркурию Иванови”, Dne, ajută robul tău Mercurii Ivanov, <lat. Mercurius. Sec. XII. **Nr. 31.** „Ги помози рабу с(в)оному Г(е)орьгиеви (и) мечъникоу къ(н)яжоу Василь(е)ви”. Dne, ajută robul tău Gheorghii(e) și spătarul sneazului Vasile, Vasilie (<gr. Georgios, gr. Vasilios). **Nr. 33.** «(Ги помози) рабу своему Андреев(и), богатому грехы (и до) брыми деды». Dne, ajută robul tău Andrei, bogat în păcate și în lucruri bune (<gr. Andreias). Sec. XI. **Nr. 34.** „Ги помози рабу своему Григореву. Амин(ь)”. Dne, ajută robul tău Grigore (gr. Grigorios). Amin'. **Nr. 35.** «Ги помози рабу своему Иоану грешному...». Dne, ajută robul tău Ioan păcătosul (<gr.,lat. Ioannes). Sec. XI-XII. **Nr. 36.** „Ги помози рабу своему Петру Феодулу. Dne, ajută robul tău Petr (<gr. Petros) Feodul. Sec. XII. **Nr. 38.** Text semnat, «Съмеоновъ(и)». Inscripție pusă de Someon (<ebr. Simon). Sec. XII. **Nr. 46.** Vocativ. «Стый Оноуфрие» (Sf. Onufrie, <lat. Onufrius), roagă pe Dumnezeu milostiv pentru roaba sa Elena. Sec. XIII. **Nr. 47.** «Сты Пянтелеимоне помилу раба своего», Sf. Panteleimoane, iartă robul tău (<gr. Panteleimon). Sec. XI. **Nr. 48.** «Пантеле(и)моне Аминь». (Sf.) Panteleimoane, Amin'. Ambele vocative (adresări) se aflau lângă fresca Sf. Panteleimon. Sec. XI. Aici, în cazul lui Onufrie, și la Pantelemone, dar și în continuare, avem vocativul românesc terminat în litera „e”, care a evoluat din limba latină, cum au arătat I. Coteanu și N. Corlăteanu [8], formă ce a fost adusă în Rusia, care a influențat și unele evoluții lingvistice slave. Ca să relevăm, în cazul lui Onufrie, coincidența lui de loc întâmplătoare cu forma la nominativ [9], caracteristica unui nume românesc.

Secolele XIII-XIV.> **Nr. 50.** «Мсця ноямбры престаився рабъ бжи митрополит Кюрило». Despre moartea Mitropolitului Kiurilo (<gr. Kirillos). Chirilo, în versiune romanică, ulterior evoluat în românescul Chirilă. Gr. noiembrie, lat.

november, novem-nouă [10], rom. noiembrie. Sec. XIII. **Nr. 52.** «Въ лето... (1235) приста(ви)ся рабъ бжи Захария мсця февраря...». În anul 1235 a murit robul lui Dzeu Zaharia, luna februarie..., <ebr. Zekaria românescul Zaharia [11], gr. fevruaris, influențat de lat. februarius [12]. **Nr. 53.** În luna august a murit roaba Domnului preoteasa lui Semen (<ebr. Simon): „Мсця аугоуста в 25 скончалась попадья Семенова”. Sec. XIII-XIV. Luna august, Semion, aduse de români. **Nr. 55.** «В лето 6767 (1259) Ноие псл Ноие...» (fig.2).

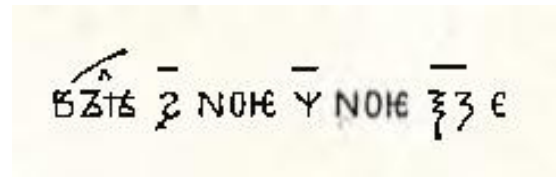

Fig.2. Anul 1359, Noie a scris Noie

În anul 6767 (1259) Noie a scris Noie..., repetat. Numele Noie (Hoe), scris românește, a mai fost atestat și într-o scrisoare pe coajă de mesteacăn din Novgorod [13]. **Nr. 57.** «Рабъ Бжи грешны Паътелеимонъль пс» (fig.3). Sec. XIII. „Robul Dlui, păcă-

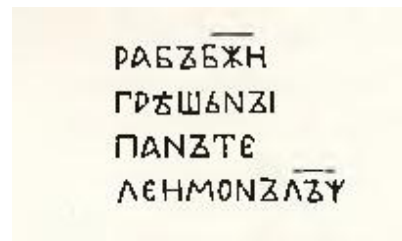

Fig.3. Robul lui Dzeu Panteleimonul

tosul Panteleimonol' a scris”. Panteleimonol este cu articol hotărât – Panteleimonul. În exemple vechi de la sudul Dunării teriminția -ol la primele substantive articulate a fost apreciată ca articolul hotărât, evoluat apoi în -ul [14]. În Evul Mediu în teritoriile românești s-a răspândit mai mult prescurtat – Pantelei [15]. **Nr. 62.** «Ги помози рабу съемоу Илии» (fig.4).

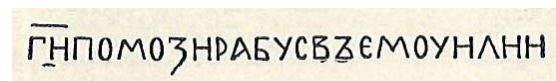

Fig. 4. Robul lui Dzeu Ilii

Datare incertă. Dne, ajută pe robul tău Ilii (<ebr. Elia, Elie), uneori popular, Ilii, apropiat de modelul Ilie. **Nr. 65.** «Стый

Стефане», Sf. Stefane, roagă-l pe Dumnezeu pentru mine păcătosul (<gr. Stefanos). Sec. XIII. **Nr. 66.** Mai jos, tot la vocativ cu „e”, mai pe lung: «Свѣи Стефане моли Ба за мя». Sf. Stefane, roagă pe Dnul pentru mine. Sec. XIII. **Nr. 70.** Desen, un om, bust, fără nimb, cu inscripția: «Георги храброи». Gheorghii viteazul (<gr. Gheorghios). Sec. XI-XII. **Nr. 74.** «Помяни Данила». Iartă pe Danila (<Danilo). Nume romanice. Sec. XIII. **Nr. 80.** «Гипомози рабоу своему Павѣлови». Dne, ajută robul tău Pavel (<gr. Pavlos). Dacă refacem la nominativ, ar fi mai corect Павѣл, adică Pavol, asemănător cu românescul Pavăl din actele medievale [16].

Nr. 86. Inscripție: «Данило», Danilo, romanice. Apreciind originea numelor grecești și latine, noi obișnuim să trecem peste faptul că ele aveau o terminație diferită de cele actuale, iar, dacă pentru cele latine, în studiile de romanistică s-a acceptat o evoluție deosebită ca urmare a unei noi epoci (romanice), trebuie să ne punem întrebarea, dar cum s-au transmis numele grecești celorlalte popoare, în special cele creștine, deoarece în calendarul ortodox, dar nu numai, le avem fără terminația caracteristică grecească cu – as/os, es/is, eos/aos etc. O opinie formulată mai demult, e drept fără o bază izvoristică concludentă ca acum, o atribuia din trecerea prin filiera slavilor [17]. Dar după exemplele de inscripții timpurii din bisericile or. Chiev, noi putem formula o ipoteză nouă, mai plauzibilă, că numele grecești și latine (!) au fost transmise în forma actualizată slavilor, dar și în Europa de est, de către românii Evului Mediu timpuriu.

Secolul XI [18]. **Nr. 100.** Alfabet cu 27 de litere, sec. XI [19]. Scris la rând un șir de litere, 27 la număr, asemenea cu literele grecești, însă fără Psi, + patru litere noi, mai multe decât cel grecesc care are 24, dar mai puține decât cel slavon, de circa (38) 43 de litere. Împreună cu desene mici, de cai, inclusiv, o vacă, cu inscripție pe ea: «muu»! Autorul susține că este un alfabet nou (uzual), care nu este nici al grecilor (dar nici slavon), ci necunoscut. După noi, acesta pare a fi adus de români [20], inclusiv și după unele exemple, confirmate de S. A. Vâsoțki, prin scrierea diftongului „iu” (iu) în loc

de litera „ю” (deoarece ultima nu era inventată). De asemenea, când analizează literele în parte, autorul subliniază unele asemănări cu litere grecești din secolele VI-VII. Aici, noi mai putem menționa că este atestat primul caz în care un popor negrec folosește alfabetul grecesc, iar literele noi, care s-au adăugat au fost o primă inovație străină: «Б» (b), «Ж»(j), «Ш»(ș), «Щ»(șt) [21] și lui «Z» (grec) i-au schimbat grafia «З». Aceste litere au intrat apoi în alfabetul slavon, iar românii, trăind printre slavi, puteau să contribuie mai departe și la alte inovații în formarea alfabetului slavon dezvoltat. **Nr. 101.** Inscripție, „мця оуниа... къ Лазорию”, adică luna (i)unie (gr. iunios, lat. iunius). Lazor și Lazăr erau la români [22], provenit din<gr. Lazaris. Scrierea lunii „(i)unie” cu „u”, după noi, de asemenea, marchează fostul alfabet preslavon, fără litera «ю», într-un proces de tranziție, deoarece «ю» este scris la numele declinat al lui Lazor. **Nr. 102.** «Гипомози рабоу своему Безуеви Ивану отроку...». Sec. XI. Dne, ajută pe Bezu Ivan..., autorul îl refăce „Безую”, adică Bezuiu(l), dar, oricum, e nume românesc. Iorgu Iordan l-a atestat paralel, Beza, și în mediul aromân și grec [23]. **Nr. 105.** «Гипомози рабоу своему Иоану многа лета». Dne, ajută robul tău Ioan mulți ani (<gr., lat. Ioannes). Sec. XI-XII. **Nr. 106.** «Гипомоз ра(б)оу своему Петрови». Dne, ajută robul tău Petr sau Petro (din gr. Petros). **Nr. 107.** Inscripție, pusă de «Или», Ili(i) (<ebr. Elie, Elia). Sec. XII. **Nr. 110.** «Стыи Фоко ...», Sf. Foca scris cu „o” romanice (<gr. Focas). Sec. XI. **Nr. 111.** «Езекиа», sec. XI (<ebr. Iezekiil). Secolul XII. **Nr. 115.** Scris: «Ана, Лука» – Ана, Luca (< lat. Lucas). **Nr. 116.** «Пслѣ въ Тоудорово нед(е)лу» (fig.5).

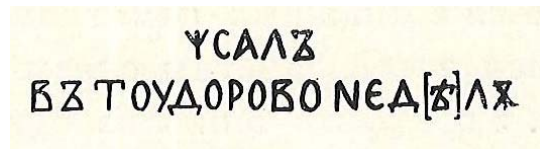

Fig. 5. Am scris în săptămâna (Sf.) Tudor

„Am scris în săptămâna Sf. Tudor”, adică în prima săptămână din postul paștelui. Sec. XII. Cu această afirmație, avem exemplul, că până la apariția noului nume al Sf. Fiodor, în societatea kieveană se mar-

ca sărbătoarea după numele românesc Sf. Tudor. Momentul trecerii de la numele Tudor la Fiodor îl avem consemnat la una și aceeași persoană în Novgorod [24], de asemenea, numele Tudor printre kieveni l-am menționat mai sus (nr. 25). **Nr. 118.** «Ияковъ пслъ чрньць». A scris Iacov monahul (<ebr., lat. Iacob). N. Constantinescu îl considera pe Iacov o variantă ortodoxă [25], deoarece numele era prezent în Evul Mediu la noi în ambele forme – Iacob și Iacov [26] **Nr. 121.** «Быс Софеи место». A fost în (Sf.) Sofei loc, metateză Sofie. **Nr. 123.** «Попаше Коузъма порося». Porașe, Porașa, porașul, diminutiv lui pora, scris cu greșeală la verb, ce trebuia să fie «прося». *Porașa Cuzъma roagă.* Însă, autorul l-a interpretat total greșit, confundând verbul prin cuvântul „поросенок”, dar n-a înțeles nici personajul. Sec. XI. **Nr. 130.** «Ги помоз рабу своему Антону». Dne, ajută robul tău Anton (<lat. Antonius). **Nr. 131.** «Ги помози рабоу своіему Васиљеви грешь(ни)коу помозіе іему Ги». Dne, ajută robul tău Vasili(e), ajută-l Dne (<gr. Vasilius). **Nr. 134.** «Ги пъмзи рабу своему Гаврилу грешьному». Dne, ajută robul tău Гаврила răcătосul (<Gavrilo, romanic). **Nr. 135.** «Ги помози рабоу своему Козме грешь(н)оמוу прозвутероу...». Dne, ajută robul tău Cozma prezbiterul (<gr. Kosmas, rom. Cozma). Sf. sec. XII – încep. sec. XIII. **Nr. 136.** «Ги Бе помози рабоу своему Дъмитрови и Анъне рабе своіе...». Dne, Dzeule, ajută robul tău Domitr și Annei, roaba ta (Domitr-Dumitru).

Nr. 141. «Мр: Игнатиу Петр(у) робу моіу Лид(иу) Мар(и)іа». Monograma Maicii Domnului (în greacă), Ignat(iu), Petr(u), roaba mea Lid(iu), Maria. Rugă către Sf. Maria. Aici, autorul, S. A. Vysotskii, subliniază folosirea îmbinării «иу» (iu) în locul literei «ю», ca un argument al prezenței alfabetului preslavon, mai vechi (cf. la nr. 100) (<lat. Ignatius, gr. Petros). **Nr. 146.** «(Ги) пом(о)з(и) рабу свѣму Игнатевіа пръзвицьми има Саєтат». Dne, ajută robul tău Ignat, porecla Saetat. „Saetat” provine de la „Saia”, o haină de lână [27], personajul, fie că le confecționa astfel de haine, fie că le purta îmbrăcat [28]. **Nr. 147.**

«Ги помъзи рабоу своему Григоріеві». Dne, ajută robul tău Grigori(e) (<gr. Grigorios). **Nr. 148.** «Ги помози рабу своему Дъмитру и стя Софіе гостя страника». Dne, ajută robul tău Domitr, și Sf. Sofie, oaspetelui-rătăcitor. Domitr și vocativ Sf. Sofie. **Nr. 150.** «Ги помози рабоу своему Гаврилови на мног(а) лета». Dne, ajută robul tău Gavriilo (romanic) la mulți ani. **Nr. 151.** «Мсця май... Володими(рѣ)». Sec. XII. Luna mai..., Volodimir. Luna mai, adusă de români (lat. maius). **Nr. 152.** «Прєставис(я) раб Б(ж)іи Лазо(р) ь мсця іуня в 9-й день». S-a săvârșit robul lui Dumnezeu Lazor la 9 iunie „Iunie”. Românescul menționat și mai sus, Lazor, în loc de Лазарь (gr. Lazaris). Iunie este scris preslavon, fără «ю», dar în contextul limbii romanice putea exprima și o variantă mai veche a formei cu litere latine («iu»). În cazul dacă primul alfabet grecesc neslavon a avut un model de limbă latină (sau romanică), și în acest caz se poate accepta plauzibilul, deoarece Bizanțul a trecut definitiv de la limba latină oficială la cea greacă în primele decenii ale secolului al VII-lea, în astfel de condiții au trebuit să-și restructureze scrisul și romanicii orientali, în special, prin legătura cu biserica bizantină.

Nr. 155. «Филипа Прокопѣ Оульіаны». Filip, Procopè, Uliana (<gr. Filippus, gr. Procopios, lat. Iulianus). Forma Uliana, după noi, relevă, de asemenea, o scriere înainte de apariția literei «ю», preslavonă. De asemenea, al doilea nume a fost influențat de românescul Procopie. **Nr. 156.** Text încheiat cu: «...Аминѣ», Amin, scris românește. Sec. XII. Alternativ, în inscripții se scrie

uneori Aminѣ sau Aminѣ, în evoluție de la cuvântul românesc spre limba rusă veche. **Nr. 161.** «Стѣ Оноуфріе помилуи мя Сумеона». Vocativ, Sf. Onufrie, miluiește-mă pe mine Sumeon (lat. Onuphrius, ebr. Simon). **Nr. 162.** «Свѣи Оноуфріе помилуи мя» (fig. 6). Sf. Onufrie, miluiește pe mine.

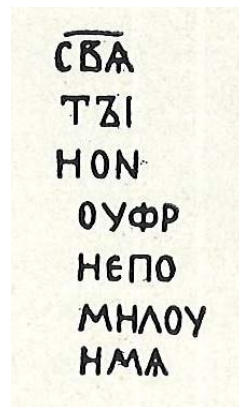

Fig. 6. Rugă la Sf. Onufrie

Nr. 163. «Сты Ноуфрио помилуи мя раба своего Дьмитра грешника зълаго». Vocativ, Sf. (O)Nufrio, miluiește robul tău Domitrъ rău păcătosul. (O)Nufrio, disimilat sau prescurtat, e adaptat la forma romanică cu terminația „o”. **Nr. 164.** «Сты Он(у) фрие помил(уи)...». Vocativ, Sf. Onufrie miluiește-mă. **Nr. 168.** «Сто Козма (и) Дам(и)ан(ъ) Ионоа с Чрънигов то...». Vocativ. Sf-lor Cozma și Damian, Iona (sau Ioan) din Cernigov scrie (roagă)...(<gr. Cosmas, gr. Damianos, gr. Ionnas).

Secolele XIII-XIV. > **Nr. 175.** «Азъ се Григоріе (Ю)ръевич большии молил...»

АЗЪ
СѢ ГРИГОРІЕ [Ю] РЪЕВНУЪ БОЛЬШИННЕ МОЛНВЪ
ІАЦЪ ЛБО АВЪ СОМТАТВОРЮ ААЗЪ НМА

Fig. 7. Eu, Grigorie Iurievici...

(fig.7). Nominativ. Eu, Grigorie Iur'ievici vârstnicul, m-am rugat. Prenume Grigorie, românesc, clar. **Nr. 180.** «Ги помози рабу своем(у) Игнатови». Dne, ajută robul tău Ignat (<lat. Ignatius). **Nr. 184.** «Ги помози рабу с(в)о(у) Данилови». Dne, ajută robul tău Danilo. Sec. XII. **Nr. 186.** «Ги помози рабо..ъ сво... (П) авлоу Семьнови Кузови Фоме Пеоневъ». Dne, ajută robii tăi Pavel (gr. Pavlos), Semen (ebr. Simon), Cuzo, cu „o” romanic (Cuza <Santacuzino) [29], Foma (ebr. Thomas), Peone, romanic [30]. Sec. XIII. **Nr. 191.** «Ги помилуи мене грешенаго Тита моляща». Dne, miluiește pe mine păcătosul, Tit rugătorul (<lat. Titus). **Nr. 192.** Între alții, «Микула, Томище, ...Петреи», Micula (Micul), Petrei (<gr. Petros), apropiat de Petre. **Nr. 194.** «Святые Съфие»...». Vocativ, Sf. Sofie. **Nr. 197.** Scrise două cuvinte: «Игнато Мила». Nume Ignato, Mila, Ignat+o în formă romanică. **Nr. 198.** «Ги помози рабоу своему Яносоу Святая Софіе и Намор(о)у и Наноу». Dne, ajută robul tău Ianos (gr. Ianos?), Sfântă Sofie, iar a doua parte autorul a interpretat-o greșit: на Мор(о)у (adică, „на мору”), care este tot un nume nedescifrat, probabil, urmat de ultimul clar, Наноу, adică, Nan. În ordine, Dne, rugă pentru Ianos, Sf. Sofie, vocativ, pentru..., și pentru Nan, <lat. nanus). Un alt personaj Nan a mai fost atestat

și într-un sgraffito din Biserica Sf. Sofia din Novgorod [31].

Nr. 201. «(Ги помози раб)...оу Миха(и) тма и съблазньльнъ». Nume Mihai, autorul l-a văzut ca o variată a lui Mihail, corect, dar e și românesc. **Nr. 203.** Text, către «... Святая Софіе Святии Оуфрие». Vocativ, Sf. Sofie, Sf. Onufrie. Sec. XIII-XIV. **Nr. 205.** «Ги помоз рабоу своему Или». Dne, ajută robul tău Ili (<ebr. Elia, Elie, rom. Ilie). **Nr. 208.** «Ги пози рабу своему Даниловы». Dne, ajută robul tău Danilo. Nume romanic, întâlnit și mai târziu, apoi Dănilă [32]. Inscricții de pomenire - **Nr. 211.** «В лет... 6765 (1257) мсця априля въ г. в (память)...». În anul (1257), luna april(ie) la 6 în (amintirea)...Aprilie, gr. aprilios, lat. aprilis. **Nr. 212.** «Мця аугуста...», luna august. **Nr. 213.** «Мсця марта...», luna martie (gr. martios, lat. martius). **Nr. 215.** «Мсця октямбрия въ е. преставися раба бжиа Марфа». Luna octombrie la a cincea zi s-a săvârșit roaba Dnului Marfa, siriaca Martha, ebr. Marta, lat. Marta [33]. Inscricții la fresce. **Nr. 221.** «Сомнъ помощникъ не убоюся что створи мне

СОМНЪ ПОМОЩНИКЪ
НЕ УБОЮСА ЧТО СТВОИ
МНЪ УЛВКЪ

Fig. 8. (Sf.) Somn ajutorul

члвкъ» (fig.8). (Sf.) Somn ajutorul, nu mă tem ce nu mi-ar face omul. Repetare. **Nr. 222.** «Сты С(о)мнъ Стыя Софіе будето

СТЪІ С[О]МНЪ
СТЪІА СОФІЕ
БУДЕТОМН
ПОМОЩНИК[Н?]

Fig. 9. Rugă la Sf. Somn și la Sf. Sofie

ми помощник(и)» (fig.9). Vocativ, Sf. Somn, Sf. Sofie, fie-ți-mi de ajutor! Sec. XIV. Probabil era scrisă lângă o pictură. Este vorba de o iconografie creștină foarte rară din ciclul lui Iisus Hristos când era copil.

Nr. 224. «Сти: м: мчки молит за раб(а) своего Георгия». Sf. 40 de mucenici, rugați-vă pentru robul vostru Gheoghi(i) (<gr. Georgios). Sec. XIV.

Secolele XV-XVII. Urări. **Nr. 227.** Text..., se încheie cu «– Аминъ», Amin. **Nr. 229.** «О Святая Софье помилуй...». Vocativ. O, Sf. Sof'ie, miluiește-mă. Sec. XIII-XIV. **Nr. 238.** «Ходоре И(о)не пса(лъ)». Vocativ cu „е”, (Sf.) Hodore, Ione a scris. Rugă către Sf. Hodor [34], Fiodor, pentru ajutor de la Ion sau Iona? **Nr. 249.** Inscripție: «Олексей Римарь», Olexei Rimari (< lat. rimare) Sec. XV. Rîmar, așa e numit porcul. Aici este porclă. **Nr. 255.** «Ги помози рабома своима Петрилови и (В)арнаве». Dne, ajută robii tăi Petrilo și Varnava. Sec. XII-XIII. Petrilo, nume romanice, medieval Petrilă [35], astăzi rămas arhaic. **Nr. 270.** «(Ги) помози рабоу своему Иону» (fig.10). Dne ajută robul tău

[ГН] ПОМОЗИ РАБОУ СВОЕМОУ ИОНУ

Fig.10. Dne, ajută pe robul tău Ion

Ion. Sec. XII-XIII.

Orașul Chiev, arheologie, Porțile de aur [36]. **Nr. 299.** «Ги помози рабу своему Василеви». Dne, ajută robul tău Vasile (<gr. Vasileos). Vasile românesc. Sec. XI. **Nr. 301.** «Ги по рабу Дъм(итру)». Dne, ajută robul Domitr. Sec. XII.

II. Sf. Sofia.. **Nr. 303.** «О Ги Или бесы...». O, Dne, (Sf.) Ilii... (<ebr. Elia, Elie), variantă a lui Ilie. Sec. XII. **Nr. 304.** «О Ги Илии Стыйи се... Иоане раб...». O, Dne, Sf. Ilii..., Ioan robul..., Ilii – Ilie. **Nr. 306.** «Евдокимо Феодуло Анфимо». (Sf.) Evdochimo, Feodulo, Anfimo. Nume de sfinți, scriși cu terminație romanică. **Nr. 311.** «Ги помози рабу своему Иоан(и)ю грешному на многа лета». Dne, ajută robul tău, Ioan păcătosul, pentru mulți ani (<Ioannes). Sf. sec. XII - încep. sec. XIII. **Nr. 313.** «Ги помоз рабу своему Ильи на про Т(и)ръне» [37]. Dne, ajută robul tău, Il'a, la pro Tiron (ziua Sf. Theodor-Tiron de la 17 februarie). „Pro Tiron” este o expresie latinizantă. Sf. sec. XII - încep. sec. XIII.

III. Biserica Sf. Mihail din Mănăstirea Vădubițk. **Nr. 326.** «Ги помози рабоу своему (Га)ворилови». Dne, ajută robul tău Gavriilo, romanice. Sec. XIII. IV. Biseri-

ca Sf. Chiril. **Nr. 381.** «(Ги) помози рабу своему Мартинови Семьюновичу». Dne, ajută robul tău, Martin Semъunovici (< lat. Martinus). Sec. XII. Același **Nr. 382.** «Ги помилуй раба своего Мартина Семьюновича». Dne, miluiește robul tău Martin Semъunovici. **Nr. 383.** «Ги помоз рабу Феодорови Аминъ дякови». Dne, ajută robul Fiodor diacul, amin. Avem aici cuvântul *amin* și *diac*. **Nr. 385.** «Мци юни пр...ися ра(бъ) (б)ожи Юриие»

С
[М] ЦН НЮНИ
[ВЪ] Н ПР---А
[В] НСА РА [ВЪ]
[Б] ОЖН ЮРН
НЕ

Fig. 11. Luna iunie, s-a săvârșit robul tău Iuriie

(fig.11). La 8 iunie s-a săvârșit robul lui Dumnezeu Iuriie. Sec. XII. Nume scris românește, Iuriie. **Nr. 392.** «Ги помози рабоу своему Сидо(р)ови». Dne, ajută robul tău, Sidor (gr.<Isidoros). Sf. sec. XIII – încep. sec. XIV. **Nr. 397.** «Сты Кирило прости мя грешн(аго)...». Sf. Chirilo, iartă pe mine păcătosul... Chirilo (gr. Kirillos) cu terminație „o” romanică. Medieval și astăzi a evoluat, popular se pronunță Chirilă [38]. Sec. XIV. **Nr. 397.** «Был тут Гаврило Тишквичи». Aici a fost Gavriilo Tișc(o)vici. Secolul XVII. Gavriilo romanice, evoluat astăzi, Gavrilă, românesc. **Nr. 400.** «(Ст)ы Кирило прости мене гре(шьна)

[СТ] ЗІ КИРЛО
ПРОСТН МЕНЕ ГРЕ
[ШЬНА] ГО. ДІМІАНА

Fig. 12. Sf. Chirilo, iartă pe mine, păcătosul Dimian

го Диміана» (fig.12.). Sf. Chirilo, iartă pe mine Dimian, păcătosul. Același personaj următorul, singular. **Nr. 401.** «Диміана...». Mențione cu Dimian (Damian). Sec. XVII.

Nr. V. Înscrisuri pe vase. Nr. 411. «Олекси», (gr.), scris grecesc pe gâtul unei amfore. Sec. X-XI. Nr. 412. «Гавърпило», sgârâiat pe o oală de ceramică. Scris mixt, Gavril biblic, cu terminație romanică „o” [39]. Nr. 415. «Бди къпа(нь)». Păzește copanul [40] (?). Sec. XI-XII.

Concluzii. În rezultatul studierii inscripțiilor parietale din Biserica Sf. Sofia și din alte biserici din orașul Kiev, capitala Rusiei Kievene, putem formula mai multe raționamente esențiale pentru istoria și cultura românilor. Astfel, am putut constata în orașul Kiev ca trăitori în parohii o comunitate de români încă din timpul Evului Mediu timpuriu. Ei au fost atestați după numele caracteristice ale unei epoci romanice timpurii, cât și prin trăsături românești ale perioadei medievale mai târzii, cunoscute din acte documentare. Prin specificul scrișului scurt al unor însemnări de rugăciune sgrafitate, lângă chipul unor sfinți sau în alte locuri din biserică, am evidențiat o serie de nume românești, cât și unele forme lingvistice tipice ale unor vorbitori de limbă română, iar conținutul multor evocări pioase cu vocative poartă un caracter al numelor de sfinți creștini anterioare cultului ortodox la slavi. Nu în ultimul rând, trebuie să consemnăm și alți termeni apelativi din scrierile kievene, inclusiv denumirea lunilor anului, care nu au până în momentul de

față o explicație clară în limba română.

Un alt argument al acestor concluzii, deosebit de important din istoria poporului nostru, este și atestarea formelor de scriere românească printr-un alfabet de tranziție de la scrierea greacă la cea slavonă medievală, situație care se va impune și cu alte întrebări referitoare la cultura generală ortodoxă, posibil, și prin alte eforturi de cercetare - dar oare românii au fost la baza forței motrice în cadrul nașterii alfabetului (grecesc) slavon, numit impropriu și chirilic, și care a marcat în Evul Mediu aproape toată cultura românilor și a slavilor creștini ortodocși? Altă concluzie importantă, ce o putem trage după exemplele din textele scrise într-o perioadă medievală timpurie, cu trăsături chiar și mai vechi de dinaintea apariției statului rus kievean, apare concludentă situația de transmitere a numelor creștine, latine și grecești, întregului patrimoniu onomastic mondial sud-centralo-est european, de către comunități românești ale epocii Evului Mediu timpuriu, ulterior asimilate de slavi, care au rămas apoi necunoscute, sau aproape anonime în istoria universală.

Elaborat în cadrul proiectului instituțional „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare” 20.80009.0807.43.

Referințe bibliografice

- 1.Высоцкий, С. А., *Древнерусские надписи Софии Киевской*, Выпуск 1, Киев, 1966. Vysotsky, S. A. *Drevnerusskie nadpisi Sofii Kievskoi*, vypusk 1, Kiev, 1966, nr. 1 - 98.
- 2.Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești (SDELM), Chișinău, 1978.
3. Ghimpu, V. D. *Lăcașuri creștine și izvoare medievale necunoscute ale românilor*, Chișinău: Tyragetia-Destin, 2017, p. 123.
4. Micul Dicționar Academic, vol. II, literele D – H, București, 2002 p.34; provenind din latinul popular, dekembris, cf. N. Corlăteanu, *Исследование народной латыни и ее отношений с романскими языками*, Moscova, 1974, p. 144.
5. Lunile septembrie – decembrie, după calendarul mai vechi, au avut denumirea de la cifre, 7-septem, 8-octo, 9-novem, 10-decem.
6. Gonța, A. I. *Documente privind istoria României. A, Moldova, veacurile XIV- XVII (1384-1625). Indicele numelor de persoane*, București, 1995, p. 428, confirmare din Evul Mediu și până astăzi.
7. Ibidem, Gonța 1995, p. 635.
8. Coteanu, I. *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, București, 1969, p. 92-94; de asemenea, Corlăteanu, op. cit., p. 12, 169.
9. Prezent în Evul Mediu la noi, Gonța 1995, p. 532.
10. După calendarul mai vechi luna a noua.

11. N. A. Constantinescu, N. A. *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 174; Gonța 1995, p. 747-748.
12. SDELM 1978. (Scurt dicționar explicativ al limbii moldovenești), 1978.
13. Ghimpu 2017, p. 117.
14. Raevschi, N. D. *Contactele romanicilor răsăriteni cu slavii. Pe bază de date lingvistice*, Chișinău, 1988, p. 65.
15. Constantinescu 1963, 126; Gonța 1995, p. 536.
16. Gonța 1995, p. 539-540.
17. Graur, A. *Nume de persoane*, București, 1965, p. 48-50.
18. În continuare, Высоцкий, С. А., *Средневековые надписи Софии Киевской (По материалам граффити XI – XVII вв.)*, Киев: Наукова Думка, 1976. Vysotskii С. А. *Srednevekovye nadpisi Sofii Kievskoi (Po materialam graffiti XI-XVII vv.)*, Kiev: Naukova Dumka, 1976, nr. 99 – 292.
19. În primul rând, autorul l-a datat cel mai timpuriu după construcția bisericii.
20. Cu mai multe argumente, cf., Ghimpu D. V., *Un alfabet prezumtiv românesc elaborat în secolele VI-VII*, în *Lectura și scările, culegere de articole/Biblioteca Națională a Republicii Moldova*, vol. II, Chișinău, 2021, p.94-104.
21. Sunetul și litera “Șt”, românii, probabil, au scris-o în legătură cu „Ș”, care nu erau nici în latină, nici în greacă, cu codița la mijloc. Ea a fost transmisă și slavilor sudici: “št”, unde există până astăzi, la cei estici va deveni sunetul: “Šci” (щ), dar în sgraffiti din Kiev litera dată era scrisă uneori încă în formă veche, sudică, prezumtiv românească, uneori cu sunete nefirești, până ce se va institui ca o altă contribuție originală a strămoșilor noștri în limbile slave de est.
22. Cf., Gonța 1995, p. 376-377.
23. Iordan, I. *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983, p. 63.
24. Ghimpu 2007, p. 127.
25. Constantinescu 1963, p.76.
26. Gonța 1995, p. 285.
27. Iordan 1981, p. 403.
28. DEX. Dicționarul explicativ al limbii române, București, 1998. Cu etimologie turcică, dar sufixul -at pare românesc.
29. Graur 1965, p. 49.
30. DEX 1998.
31. Ghimpu, D. V., *Izvoare medievale românești din Rusia în Finlanda*, Chișinău: Tyragetia-Destin, 2011, p. 34, 52.
32. Gonța 1995, p. 148.
33. Constantinescu 1963, p.103.
34. Hodor, provenit din intermediarul Fodor, dar ambele se întâlnesc și astăzi la români.
35. Gonța 1995, p. 561.
36. În continuare, Высоцкий, С. А., *Киевские граффити XI – XVII вв.*, Киев: Наукова Думка, 1985. Vysotskii, С. А. *Kievskie graffiti XI – XVII vv.*, Kiev: Naukova Dumka, 1985, nr. 293 – 412. În această lucrare autorul prezintă inscripții din Sf. Sofia și de la alte biserici și mănăstiri din Kiev.
37. În alte însemnări este redat «Тирен» (Tiren), cum e adoptat în limba rusă.
38. Gonța 1995, p. 109-110.
39. Gavriilo și Gavriilă, cf., Gonța 1995, p. 222, 230.
40. Scriindu-l astfel, fiind și în română, autorul a înțeles altceva prin conținut (știi măsura?).